ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2013, 20(2), p. 707–723.

VENGIMO IŠLAIKYTI VAIKĄ PROBLEMINIAI KVALIFIKAVIMO ASPEKTAI IR ALTERNATYVŪS NORMAI INSTRUMENTAI

Linas Žalnieriūnas, Tomas Girdenis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4618
Elektroninis paštas: linaszalnieriunas@gmail.com, tomasgirdenis@gmail.com

Pateikta 2013 m. birželio 3 d., parengta spausdinti 2013 m. liepos 19 d.

doi:10.13165/JUR-13-20-2-18

Anotacija. *Šiame straipsnyje nagrinėjami vengimo išlaikyti vaiką* (*BK 164 str.*) *probleminiai kvalifikavimo aspektai Lietuvos baudžiamojoje teisėje – vengimo išlaikyti pilnametį asmenį baudžiamasis teisinis įvertinimas, specialaus subjekto nustatymo klausimai, nusikalstamos veikos baigtumo momento nustatymas ir kt. Atsižvelgiant į tai, kad nėra pakankamai aišku, kada vengimo išlaikyti vaiką atveju pažeistas vaiko teises būtina ginti pasitelkiant civilinės teisės normas, o kuriuo momentu galima inicijuoti baudžiamąjį persekiojimą, – analizuojamas glaudus ryšys ir takoskyra tarp baudžiamosios ir civilinės teisės šakų. Siūlomas šių teisės šakų instrumentų parinkimo ir panaudojimo eiliškumas. Straipsnyje aptariamos būtinosios Baudžiamojo kodekso 164 straipsnio inkriminavimo sąlygos. Autorių atlikta analizė leidžia teigti ir tai, kad baudžiamosios teisės norma, reglamentuojanti vengimą išlaikyti vaiką, suformuluota nepakankamai tiksliai, o normos dispozicija – perteklinė. Siekiant sklandaus analizuojamos normos praktinio įgyvendinimo bei vienodos ir aiškios jos taikymo praktikos, siūloma normą keisti ją supaprastinant, taip darant ją tikslesnę.*

Reikšminiai žodžiai: *baudžiamoji teisė, vaikas, šeima, kvalifikavimas, nusikalstamos veikos vaikui ir šeimai, vaiko teisės, vengimas išlaikyti vaiką, trunkamoji veika, veikos baigtumo momentas.*

© Mykolo Romerio universitetas, 2013
© Mykolas Romeris University, 2013

Įvadas

Viena iš pagrindinių vaiko teisių, be kurios tinkamo įgyvendinimo neįmanoma normali vaiko raida, yra jo teisė į materialinį aprūpinimą. Šią vaiko teisę atitinka tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus[1]. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalis skelbia, jog tėvai turi pareigą auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti[2]. Pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.192 straipsnio 1 dalyje (toliau – ir CK),[3] o atsakomybę už vengimą išlaikyti vaiką numato Baudžiamojo kodekso 164 straipsnis (toliau – ir BK)[4].

Baudžiamosios atsakomybės už vengimą išlaikyti vaiką pagal BK 164 straipsnį taikymo praktinės bei teorinės problemos moksliniu lygiu Lietuvoje plačiau nebuvo analizuotos, apsiribota tik šio BK straipsnio komentavimo lygmeniu. Tačiau ši norma slepia tiek normos konstrukcijos, tiek jos taikymo problemų. Visų pirma, norima taikyti baudžiamojo įstatymo norma nėra pakankamai tiksli. BK 164 straipsnyje nurodyti būdai neatitinka CK 3.196 straipsnio 1 dalyje numatytų vaiko išlaikymo būdų. Nagrinėjamos temos aktualumą pabrėžia ir specialaus subjekto problema, atsakomybės už vengimo išlaikyti pilnametį vaiką klausimai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama nevienoda praktika nustatant šios trunkamosios veikos baigtumo momentą, *ultima ratio* principo taikymo klausimai šios kategorijos bylose ir pan.

Darbo tikslas – identifikuoti BK 164 straipsnio taikymo praktines problemas bei pasiūlyti jų sprendimus.

Tyrimo objektas – BK 164 straipsnio norma bei su ja susijusi teismų praktika.

Tyrimo metodai – sisteminės ir dokumentų analizės, lyginamasis, formalusis teisinis, loginis bei gramatinis.

1. Kvalifikavimo pagal BK 164 straipsnį probleminiai aspektai

1.1. Baudžiamosios teisės normos netikslumas – pareigos materialiai išlaikyti vaiką būdai

Baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad BK 164 straipsnio dispozicijoje pateikiami vaiko išlaikymo būdai reiškia, jog kaltininkas privalėjo išlaikyti vaiką teismo nurodytais būdais[5]. Tokius būdus teismas parenka civilinėje byloje vadovaudamasis CK 3.196 straipsnio 1 dalimi. Baudžiamojo kodekso 164 straipsnio dispozicijoje vardijami

1 Mikelėnas, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 393.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

3 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74. 3.192 str. 1 d.

4 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 1968. 164 str.

5 Abramavičius, A.; Baranskaitė, A.; Čepas, A., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Vilnius: Registrų centras 2009, p. 227.

alternatyvūs veikos padarymo būdai: 1) *išlaikyti vaiką,* 2) *mokėti lėšas vaikui išlaikyti,* 3) *teikti kitą būtiną materialią paramą vaikui* – turėtų sutapti su Civilinio kodekso 3.196 straipsnio 1 dalyje numatytais budais: 1) *kas mėnesį mokėti periodines išmokas,* 2) *sumokėti konkrečią pinigų sumą,* 3) *priteisiant vaikui tam tikrą turtą.* Todėl Baudžiamojo kodekso normoje vardijami išlaikymo būdai nėra pakankamai tikslūs ir aiškūs. BK 164 straipsnio dispoziciją derėtų koreguoti, nurodant Civiliniame kodekse vartojamus terminus – „*kas mėnesį mokėti periodines išmokas; sumokėti konkrečią pinigų sumą; priteisti vaikui tam tikrą turtą“*.

CK 3.196 straipsnio 1 dalyje imperatyviai nurodomi trys alternatyvūs vaiko išlaikymo būdai, iš jų vieną teismas parenka konkrečiam asmeniui, įpareigotam išlaikyti vaiką. Šie alternatyvūs išlaikymo būdai yra vieninteliai teismo pasirinkimo variantai[6]:

- ***Kas mėnesį mokomomis periodinėmis išmokomis.*** Priteisus išlaikymą kas mėnesį periodinėmis išmokomis, išlaikymo gavimas priklausytų nuo skolininko mokumo – jeigu skolininkas nemokus, vaikas išlaikymo negaus. Kita vertus, periodiniai mokėjimai gali būti koreguojami atsižvelgiant į infliaciją[7];
- ***Konkrečia pinigų suma.*** Išlaikymą vaikas gauna iškart, todėl vaiko išlaikymas nepriklauso nuo skolininko galimo nemokumo ateityje. Tačiau vaiko išlaikymas priklauso nuo jo atstovo pagal įstatymą apdairumo ir sąžiningumo, kadangi vaiko atstovas gali neapdairiai ir nesąžiningai panaudoti vienkartinę sumą, o vaikas gali netekti išlaikymo;
- ***Priteisiant vaikui tam tikrą turtą.*** Toks priteisimo būdas galimas tada, kai skolininkas turi turto, kurį naudojant ar realizavus būtų gaunamos pajamos, iš kurių būtų išlaikomas vaikas[8] (pvz., nuomojant kilnojamąjį ar nekilnojamąjį daiktą, gaunamą mokestį būtų galima panaudoti vaiko išlaikymui).

Tuo tarpu BK 164 straipsnio dispozicijoje nurodomi šie alternatyvūs būdai: *išlaikyti vaiką; mokėti lėšas vaikui išlaikyti; teikti kitą būtiną materialią paramą vaikui.* Dėl to baudžiamosios normos dispozicija prieštaringa, kadangi joje nurodyti alternatyvūs išlaikymo būdai nėra pakankamai pagrįsti ir aiškūs, o ir teismų praktikoje randama bylų, kuriose vengimo materialiai išlaikyti vaiką būdais įvardijami tiek CK 3.196 straipsnio 1 dalyje numatyti būdai: „*Nusikalstama veika, numatyta BK 164 straipsnyje, gali būti padaroma nevykdant pareigos pagal teismo sprendimą mokėti kas mėnesį periodines išmokas, konkrečią pinigų sumą, neperduodant vaikui tam tikro turto arba šią pareigą vykdant tik iš dalie*“[9],tiek numatytieji baudžiamojoje normoje: „*BK 164 straipsnyje numatyta atsakomybė už vengimą pareigos pagal teismo sprendimą išlaikyti vaiką, mokėti lėšas vaikui išlaikyti ar teikti būtiną materialią paramą vaikui*“[10]. Šie teismų praktikos

---

6 Žalnieriūnas, L. *Nusikalstamų veikų vaikui ir šeimai kvalifikavimo teorinės ir praktinės problemos*. Magistro baigiamasis darbas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos akademinių bibliotekų tinklas, 2010 [žiūrėta 2013-03-17]. <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110124_131528-17903/DS.005. 0.01.ETD>.

7 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 3.

8 Mikelėnas, V., *supra* note 1, p. 399.

9 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65/2007.

10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-695/ 2007.

pavyzdžiai leidžia daryti prielaidą, jog teismai tiksliai nežino, kurio įstatymo būdus reikia aprašyti priimant sprendimą.

Atrodo, kad, konstruodamas BK 164 straipsnio normą, įstatymų leidėjas siekė neatkartoti CK terminų, todėl vartojo kitas sąvokas, turėjusias sukurti tapačią reikšmę. Tačiau nėra pakankamai aišku, kurie iš Baudžiamajame kodekse įtvirtintų būdų tiksliai atitinka Civiliniame kodekse pateiktuosius. Pavyzdžiui, CK 3.196 straipsnio 1 dalies 2 punkte nurodytas vaiko išlaikymo būdas – *konkrečia pinigų suma*, gali patekti ir į BK 164 straipsnyje numatytą būdą – *išlaikyti vaiką* – ir į *mokėti lėšas vaikui išlaikyti,* kadangi sunku apibrėžti esminius šių būdų skirtumus. Todėl praktiškai galima situacija, kad asmuo pagal teismo sprendimą, tarkime, vengęs mokėti periodines išmokas vaikui, baudžiamojoje byloje teigtų, jog neaišku, kurį iš alternatyvių veikos padarymo būdų pažeidė – *vengė išlaikyti vaiką* ar *vengė mokėti lėšas vaikui išlaikyti*? Be abejo, teismui būtų sunku paaiškinti, kuo skiriasi šie būdai ir kurį iš jų kaltininkas pažeidė[11].

Todėl akcentuoti būtina ne BK 164 straipsnio dispozicijoje nurodomus būdus, o CK 3.196 straipsnio 1 dalyje pateiktus vaiko išlaikymo būdus, kadangi BK nurodytieji negali skirtis nuo civiliniame įstatyme nurodytų būdų. Šie būdai turi būti tapatūs ir baudžiamosios normos dispozicijoje.

BK 164 straipsnio dispoziciją derėtų koreguoti atkartojant CK pateikiamus vaiko išlaikymo būdus, BK 164 straipsnio dispoziciją pakeičiant taip: „*Tas, kas vengė pareigos pagal teismo sprendimą kas mėnesį mokėti periodines išmokas vaikui, sumokėti konkrečią pinigų sumą vaikui arba priteisiant vaikui tam tikrą turtą* [...]."

1.2. Specialaus subjekto problema

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse subjektų, vengiančių išlaikyti vaiką, ratas nėra apibrėžtas. BK 164 straipsnio dispozicijoje nurodoma: „*Tas, kas vengė pareigos* [...]". Tačiau remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamosios teisės doktrina, BK 164 straipsnio subjektu gali būti tik vaiko tėvas arba motina (arba abu), vaiko broliai, seserys ar seneliai, kuriuos teismas įpareigojo išlaikyti vaiką[12]. Subjektai baudžiamajame procese yra analogiški civilinio proceso subjektams[13]. Taigi BK 164 straipsnio subjektas yra specialus[14].

Tėvas ir motina yra vaikų atstovai pagal įstatymą, kurie yra įrašyti vaiko tėvu, motina vaiko gimimo liudijime (CK 3.138 str.)[15]. Gimimo įraše atsispindi *de jure* vaiko padėtis tėvų atžvilgiu jam gimstant, išsprendus ginčą dėl jo kilmės ar nustačius tėvystę arba įvaikinus jį. Kaip pažymi V. Mikelėnas, išlaikymo pareiga atsiranda tėvams, kurių tėvystė (motinystė) vaiko atžvilgiu įforminta. Todėl teisinė *(de jure)* vaiko ir jo biologinio tėvo (motinos) tarpusavio prievolė neatsiranda, jeigu jų giminystės santykiai nėra

11 Žalnieriūnas, L., *supra* note 6.

12 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis, *supra* note 5, p. 226.

13 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 3.

14 Žalnieriūnas, L., *supra* note 6.

15 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 3.

įteisinti[16]. Patėviams nekyla pareiga išlaikyti vaiką, nors jie faktiškai ir prižiūri jį. Tiesa, kai kuriose JAV valstijose tokia pareiga patėviams yra numatyta[17].

Įtėviai, įvaikinę vaiką, laikomi tėvais pagal įstatymą nuo nutarties perkelti vaiką į šeimą įsiteisėjimo (LR CK 3.222 str. 4 d.), todėl jiems taip pat kyla pareiga išlaikyti vaiką. Pažymėtina, jog asmenys, kuriems vaiko atžvilgiu teisės panaikintos vaiką įvaikinus, nėra BK 164 straipsnio subjektais.

Broliai, seserys. Pilnametis brolis ar sesuo, turintys galimybę, privalo išlaikyti paramos reikalaujantį brolį ar seserį, kurie neturi tėvų arba negali gauti iš jų išlaikymo (LR CK 3.236 str.). Remiantis įstatymu išlaikymo iš minėtųjų subjektų galima reikalauti tik jei[18]: a) brolis ar sesuo yra pilnamečiai; b) brolis ar sesuo turi realią galimybę teikti išlaikymą („Reali galimybė teikti išlaikymą reiškia tai, kad jų turtinė padėtis turi būti tokia, kad, išieškojus išlaikymą, gerokai nepablogėtų“[19]); c) brolis ar sesuo turi pareigą išlaikyti tik nepilnametį brolį (seserį), kuriam yra reikalinga parama, t. y. nepilnametis neturi turto ar pajamų savęs išlaikymui; d) išlaikymo reikalaujantis brolis ar sesuo turi neturėti tėvų ar negalėti gauti iš jų išlaikymo, t. y. ši pareiga – subsidiarinė, išlaikymas išieškomas tada, kai nėra tėvų, privalančių pagal įstatymą teikti išlaikymą ar jie pareigos nevykdo. Todėl tik esant šių sąlygų visetui yra priteisiamas išlaikymas iš brolių ar seserų.

Seneliai. Jei nepilnametis vaikas neturi tėvų arba pilnamečių brolių ir seserų ar negali išieškoti iš jų išlaikymo, tai seneliai, turintys galimybę, privalo išlaikyti paramos reikalingus savo nepilnamečius vaikaičius[20]. Manytina, jog išlaikymo subjektu seneliai turėtų būti tik tuomet, kai tėvai miršta ar dėl itin prastos materialinės padėties nesugeba išlaikyti savo vaikų, o brolių ir seserų nėra arba jie nepilnamečiai ar taip pat neturi galimybės teikti būtiną išlaikymą.

Pareiga teikti materialinį išlaikymą vaikams gali atsirasti kitais nei teismo sprendimas pagrindais – turto paveldėjimu. Kai asmuo, kuriam buvo priteistas vaiko išlaikymas, miršta, išlaikymo pareiga pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas. Todėl paveldėtojai su turtu perima ir įsipareigojimus pagal buvusį teismo sprendimą materialiai išlaikyti vaiką. Žinoma, baudžiamajai atsakomybei kilti turėtų būti būtinas teismo sprendimas, įpareigojantis konkretų, turtą paveldėjusį, asmenį išlaikyti vaiką.

Paminėtina deliktinė atsakomybė, kai dėl neteisėtų kaltininko veiksmų atimama gyvybė vaiko tėvams ar sutrikdoma sveikata pačiam vaikui (p*vz., automobilio avarijos kaltininkas neatsargiai vairavo automobilį ir dėl to atėmė gyvybę vaiko tėvams ar juos sužalojo taip, kad šie nebegali dirbti ir dėl to išlaikyti savo vaikų arba negrįžtamai sutrikdė sveikatą pačiam vaikui*). Tokiais atvejais teismas civilinėje teisenoje gali priteisti kaltininkui teikti materialinį išlaikymą vaikui. Tačiau šioje situacijoje reikia atskirti šeimos teisės ir prievolių teisės institutus. Rūpinimosi vaiku atsakomybę perimtų pilna-

16 Mikelėnas, V., s*upra* note 1, p. 394.

17 Kargman, W. Stepchild support obligations of stepparents. *Family relations*. 1983, 32 (20): 238.

18 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *op. cit*., 3.236 str.

19 Mikelėnas, V.; Kaserauskas, Š.; Smirnovienė, Z., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 455.

20 Vitkevičius, S. P. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 229.

mečiai broliai ir seserys ar seneliai, o eismo nelaimės kaltininko padarytus veiksmus reikėtų traktuoti kaip padarytą žalą, kuri bus atlyginama naudojantis kitais, ne šeimos teisės, instrumentais. Tuo tarpu BK 164 straipsnio norma paremta civilinio kodekso šeimos teisės skyriaus normomis, o žalą padaręs asmuo turėdamas pareigą (kaip žalos atlyginimo išraiška) mokėti vaikui periodines išmokas – nėra analizuojamos Baudžiamojo kodekso normos subjektas.

Subjektais pagal minimą straipsnį gali būti asmenys, sulaukę 16 metų, o tam tikrais atvejais ir vyresni, t. y. sulaukę pilnametystės (pvz., broliai ir seserys). Todėl remiantis įstatymu, 15-metei motinai teismo sprendimu galima priteisti vaiko išlaikymą, tačiau jai vengiant tokios pareigos, baudžiamoji atsakomybė jos atžvilgiu negalima.

Kadangi subjektų, galinčių teismo sprendimu išlaikyti vaiką, ratas yra apibrėžtas, manytina, kad BK 164 straipsnyje, be bendrųjų subjekto požymių, nurodomi ir specialieji požymiai. Specialieji požymiai išvedami iš normos dispozicijoje nurodyto kaltininko santykio su išlaikymo reikalaujančiu vaiku. Tokius specifinius santykius turi vaiko tėvai, o jiems dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių negalint išlaikyti savo vaikų, išlaikymo pareiga yra nukreipiama į artimuosius asmenis (CK 3.135) – tiesiosios linijos giminaičius iki antrojo laipsnio imtinai (vaikai, seneliai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičius (broliai ir seserys). Subjektais yra ir asmenys, paveldėjimu perėmę mirusio asmens, turėjusio pareigą išlaikyti vaiką, turtą[21].

1.3. Ar vengimas išlaikyti pilnametį vaiką taip pat turėtų būti kvalifikuojamas pagal BK 164 straipsnį?

Remiantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, „vaiku“ yra laikomas asmuo, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai jo pilnametystė įstatymu pripažinta anksčiau[22]. Ši vaiko sąvoka vartojama ir formuojant BK 164 straipsnį. Baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, jog sisteminiu, loginiu ir lingvistiniu požiūriu BK 164 straipsnis turi apimti tik nepilnametį vaiką[23]. Asmenys, tyčia vengiantys išlaikyti paramos pagal teismo sprendimą reikalaujantį pilnametystės sulaukusį asmenį, baudžiamojon atsakomybėn traukiami pagal BK 245 straipsnio normą, numatančią baudžiamąją atsakomybę už teismo sprendimo, nenusijusio su bausme nevykdymą.

CK 3.194 straipsnio 3 dalis (*2004 m. lapkričio 11 d. redakcija*) yra naujovė Civiliniame kodekse. Šia redakcija buvo sukurtas naujas civilinės teisės institutas, numatęs išlaikymą ir pilnametystės sulaukusiems vaikams. CK 3.194 straipsnio 3 dalies prasme pareiga išlaikyti vaiką gali kilti ir vaikui sulaukus pilnametystės, jei vaikui nustatytas neįgalumas ar šis yra nedarbingas, arba kai vaikui būtina parama, kadangi šis mokosi vidurinės, aukštosios ar profesinės mokyklų dieniniame skyriuje ir yra ne vyresnis nei 24 metų[24]. Tačiau susidaro situacija, kai tuo pačiu straipsniu ir ta pačia dalimi (CK 3.194

21 Žalnieriūnas, L., s*upra* note 6.

22 Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 601501.

23 Abramavičius, A.; Baranskaitė, A.; Čepas, A., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*, *supra* note 5,p. 226.

24 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 3.

str. 3 d.) priimto teismo sprendimo nevykdymas užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 164 straipsnį (nepilnamečio atžvilgiu) ir yra traktuotinas kaip nusikaltimas, o kitu (pilnametystės atveju) – pagal BK 245 straipsnį kaip baudžiamasis nusižengimas. Kyla klausimas, ar CK numatyta galimybė išlaikyti pilnametį asmenį neturėtų praplėsti baudžiamojo įstatymo taikymo apimties (t. y. gal BK 164 str. norma turėtų apimti ne tik vaiką, bet ir jau suaugusį asmenį)? Todėl kyla pasvarstymų, jog tai galėtų būti BK 164 straipsnio išimtis, o vienodas normos traktavimas galėtų harmonizuoti ir supaprastinti teismų darbą šios normos taikymo klausimu[25].

Tačiau kokios nepilnamečių ir pilnamečių asmenų baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo priežastys. Galbūt įstatymų leidėjui vengimas pareigos išlaikyti pilnametystės sulaukusį asmenį nėra toks reikšmingas kaip vengimas išlaikyti nepilnametį asmenį. Kita vertus, ir pilnamečiams asmenims gali būti objektyviai sunku užsitikrinti sau materialinį aprūpinimą. Neįgalūs asmenys, net ir būdami pilnamečiai, negali visiškai savarankiškai gyventi, jiems sunkiau susirasti darbą, taigi sunkiau ir pasirūpinti savo gerove. Dėl to tėvų pareiga išlaikyti neįgalų vaiką neišnyksta, kad būtų užtikrinti neįgalaus asmens interesai ir kad jo išlaikymo našta nekristų vien ant valstybės pečių. Vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniame skyriuje gerai besimokantys asmenys lygiai taip pat negali užtikrinti sau lėšų pragyvenimui, kadangi stengdamiesi išlaikyti gerą mokymosi lygį turi daug laiko skirti studijoms, dėl ko nelieka laiko darbui[26].

BK 164 straipsnis yra specialioji BK 245 straipsnio norma, numatanti teismo sprendimo išlaikyti vaiką nevykdymą. Atrodo, kad BK 164 straipsnis kaip specialioji norma apima išskirtinai tuos teismo sprendimų nevykdymo atvejus, kai sprendimo pobūdis atitinka giminystės ryšius tarp tėvų ir vaikų. Gali pasirodyti, kad terminas „vaikas“ yra siejamas ne su amžiumi, o būtent su giminystės ryšiu. Tačiau analizuodami BK 164 straipsnį matome, kad giminystės ryšys nėra būtina sąlyga inkriminuoti analizuojamą normą, kadangi joje akcentuojamas tik išlaikymo reikalaujančio asmens amžius. Taip yra dėl to, kad visame baudžiamajame įstatyme vaiko sąvoka sistemiškai siejama su jau minėta Vaiko teisių konvencija, pagal kurią vaiku yra laikomas asmuo iki aštuoniolikos metų. Todėl BK 164 straipsnio prasme sąvoka „vaikas“ suprantama per amžiaus, o ne giminystės prizmę. Juolab kad subjektai, išlaikantys vaiką, gali būti ir ne tėvai, o broliai, seserys, seneliai. Asmuo, sulaukęs pilnametystės, nėra laikomas vaiku ir neatitinka nukentėjusiajam keliamų amžiaus reikalavimų (BK prasme) ir BK 164 straipsnio norma neinkriminuojama. Todėl numatyti BK 164 straipsnį kaip išimtinę normą, numatančią baudžiamąją atsakomybę už vengimą išlaikyti ir pilnametystės sulaukusį vaiką, nors ir siekiant vienareikšmio baudžiamojo įstatymo sąvokų suvokimo, būtų netikslinga.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipia dėmesį, jog vaiko nepilnametystė yra svarbi veikos darymo momentui: „[...] *baudžiamajai atsakomybei pagal BK 164 straipsnį reikšmingas yra vaikų amžius nusikaltimo darymo metu, o ne teismo nuosprendžio priėmimo metu. Nuosprendžiu tik konstatuojama, kad nuteistasis vengė pareigos pagal*

25 Žalnieriūnas, L., *supra* note 6.

26 *Ibid.*

teismo sprendimą išlaikyti nepilnametį vaiką, mokėti lėšas jam išlaikyti ar teikti kitą būtiną materialią paramą vaikui.“[27]

1.4. Teismo sprendimas, įpareigojantis materialiai išlaikyti vaiką, kaip būtina baudžiamosios atsakomybės sąlyga

Baudžiamojoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo: „*Nusikaltimas, numatytas BK 164 str., pagal objektyviuosius požymius yra tada, kai asmuo nevykdo teismo sprendimo* [...]. *Teismo sprendimas BK 164 str. dispozicijos prasme suprantamas kaip teisėjo ar teismo priimtas aktas* (*dokumentas*)“[28]. Baudžiamoji atsakomybė tampa galima tik įsiteisėjus (praėjus trisdešimt dienų) teismo sprendimui civilinėje byloje[29].

BK 164 straipsnio dispozicijoje nerandame reikalavimo, jog teismo, įpareigojusio asmenį išlaikyti vaiką, sprendimas turi būti įsiteisėjęs. Tokį reikalavimą aptinkame tik baudžiamosios teisės doktrinoje[30]. Vienas iš argumentų, kodėl nereikėtų laukti teismo sprendimo įsiteisėjimo, yra CPK 282 straipsnio 2 dalies 1 punkte, nurodantis, jog pirmos instancijos teismo sprendimas dėl išlaikymo priteisimo yra priskiriamas skubiai vykdytinų sprendimų kategorijai, kurie pradedami vykdyti dar neįsiteisėjus teismo sprendimui, o jų apskundimas vykdymo nesustabdo. Tai reiškia, kad išlaikymas vaikui dėl įvairių aplinkybių gali tapti būtinas tuoj pat, o trisdešimties dienų laukimas gali būti pražūtingas vaiko sveikatai ar net jo gyvybei. Todėl atrodytų, kad yra suteikiama diskrecija vaiko teises atstovaujančiam asmeniui kreiptis baudžiamąja tvarka net ir neįsiteisėjus teismo sprendimui, taip siekiant laiku užtikrinti vaiko materialinį išlaikymą.

Vis dėlto kreipiantis baudžiamąja tvarka įsiteisėjęs teismo sprendimas yra būtinas dėl procesinių ypatumų. Civilinėje byloje apskundus pirmos instancijos teismo sprendimą, teismas privalo pareikalauti, kad ieškovas užtikrintų sprendimo įvykdymo atgręžimą tam atvejui, jeigu teismo sprendimas, jį įvykdžius, bus panaikintas. Tačiau apeliaciniam teismui panaikinus pirmos instancijos teismo sprendimą, baudžiamojoje byloje priimtas nuosprendis dėl vengimo išlaikyti vaiką būtų neteisėtas, kadangi išnyktų būtina sąlyga kilti baudžiamajai atsakomybei – teismo sprendimas civilinėje byloje.

Todėl pareigos išlaikyti vaiką atsiradimo momentu derėtų laikyti teismo priimtą įsiteisėjusį sprendimą, įpareigojantį asmenį materialiai išlaikyti vaiką. Įsiteisėjęs teismo sprendimas neįpareigoja asmens kreiptis į teismą dėl vengimo išlaikyti vaiką, tai jo diskrecija. Manytina, kad asmeniui, privalančiam teikti išlaikymą konkrečiais išlaikymo būdais, – *sumokant konkrečią piniginę sumą* ir *teikiant konkretų turtą*, rekomenduotina suteikti „protingą laiko tarpą“, per kurį būtų galima pradėti vykdyti prievolę. Išlaikymas gali būti neteikiamas laiku dėl objektyvių priežasčių, realiai nulėmusių asmens vėlavimą (sudėtinga greitai surinkti didesnę piniginę sumą, konkretaus turto perleidimo teisiniai

27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291/2008.

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2004.

29 Žalnieriūnas, L., s*upra* note 6.

30 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis, *supra* note 5, p. 226.

formalumai ir pan.). Tuo tarpu teismo sprendimo įsiteisėjimas yra nesvarbus kreipiantis į antstolį ar Vaiko garantinį fondą.

1.5. Vengimo išlaikyti vaiką kaip trunkamosios nusikalstamos veikos baigtumo momentas

Vengimas išlaikyti vaiką yra trunkamoji nusikalstama veika, tad tinkamam baudžiamosios atsakomybės (apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, pavienės nusikalstamos veikos atribojimo nuo pakartotinumo klausimais ir pan.) taikymui itin aktualus yra šios veikos baigtumo momento nustatymas. Daugumos mokslininkų nuomone[31], trunkamoji veika iš esmės gali baigtis trimis būdais: kaltininkas pats nutraukia nusikalstamos veikos darymą, atsiranda aplinkybės, trukdančios toliau tęsti nusikalstamos veikos darymą, arba dingsta pareiga veikti. Tačiau teismų praktikoje susiduriama ir su ketvirtu atveju, kai trunkamoji nusikalstama veika yra daroma neveikimu. Tokiais atvejais, net išaiškinus nusikalstamą neveikimą, pareiga veikti niekur nedingsta, tad nusikalstamos veikos darymas ir toliau tęsiasi. Tokią veiką nutraukti gali tik teisinis jos įvertinimas. Po tokio įvertinimo trunkamoji veika yra nutraukiama ir pradedami skaičiuoti senaties terminai, o tolesnis pareigos nevykdymas turi būti vertinamas kaip nauja nusikalstama veika, kuri yra pakartotinė nutrauktosios atžvilgiu.

Tačiau pagrindinė tiek teorinė, tiek ir praktinė problema – ką laikyti teisiniu įvertinimu, nutraukiančiu trunkamąją nusikalstamą veiką? Šiuo klausimu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika yra prieštaringa. Štai, vienoje byloje *Vilniaus rajono apylinkės teismo 2006 m. kovo 2 d. nuosprendžiu A. P. buvo nuteista pagal BK 164 straipsnį už tai, kad vengė išlaikyti savo dvi dukras laikotarpiu nuo 2003 m. vasario 21 d. iki 2005 m. lapkričio 1 d. (ir kaltinime nenurodytas laikotarpis nuo 2005 m. lapkričio 1 d. iki 2006 m. kovo 23 d.), paskiriant bausmę ir atidedant jos vykdymą. Bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu ji ir toliau vengė išlaikyti dukras, todėl Vilniaus rajono apylinkės teismo 2008 m. kovo 18 d. nuosprendžiu ji ir vėl buvo nuteista pagal BK 164 straipsnį už vengimą išlaikyti vaikus, laikotarpiu nuo 2006 m. kovo 23 d. iki 2007 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad, nevykdydama pareigos išlaikyti savo vaikus, A. P. padarė naują trunkamą nusikalstamą veiką, dėl kurios pra-*

31 Chernenko, T. G. *Mnozhestvennost prestuplenij po Rossijskomu ugolovnomu pravu. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Multiple Offenses in Russian Criminal Law. Dissertation of Candidate of Law Science]. Kemerovo, 2001, p. 26–27; Kalinina, T. A. *Formy i vidy edinogo prestuplenija i otgranichenie ikh ot mnozhestvennosti prestuplenij. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Types and Forms of a Single Offense and Its Distinction from Multiple Offenses. Dissertation of Candidate of Law Science]. Moskva, 2005, p. 48–49; Vasileva, E. G. *Formy mnozhestvennosti prestuplenij po deistvujushhemu ugolovnomu zakonodatelstvu. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Forms of Multiple Offenses in Current Criminal Legislation. Dissertation of Candidate of Law Science]. Stavropol, 2005, p. 39; Saninskij, R. A. *Teoretiko-zakonodatelnye i pravoprimenitelnye aspekty mnozhestvennosti prestuplenij. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Theoretical Legislative and Law Enforcement Aspects of Multiple Offenses. Dissertation of Candidate of Law Science]. Sankt-Peterburg, 2004, p. 57–58.

ėjus beveik metams po jos nuteisimo 2006 m. kovo 2 d. apylinkės teismo nuosprendžiu buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas[32].

Kitoje byloje[33] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėjo jau prie kitos išvados. *I. K. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu buvo nuteista pagal BK 245 straipsnį už tai, kad, būdama UAB vadovė, laikotarpiu nuo 2003 m. sausio 20 d. iki 2003 m. kovo 24 d. ir nuo 2007 m. kovo 7 d. iki 2009 m. kovo 26 d. be pateisinamos priežasties nevykdė Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2002 m. kovo 26 d. sprendimo, pagal kurį privalėjo išmokėti buvusiai UAB darbuotojai A. B. 19 665,86 Lt. Šioje byloje Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad kaltinamojo akto priėmimas nutraukia trunkamąją nusikalstamą veiką, konstatuodamas, jog teismų praktikoje susiformavusios nuostatos vis dėlto nepateikia vienareikšmio atsakymo, kaip nustatytinas nusikalstamos veikos laikas, kai ji padaroma nevykdant savo pareigos (neveikimu) ir proceso metu įtariamasis ar kaltinamasis savo pareigos taip ir neįvykdo (veika faktiškai lieka nenutraukta). Teisėjų kolegijos vertinimu, tokiais atvejais būtina remtis tam tikru procesiniu kriterijumi, žyminčiu tokios nusikalstamos veikos padarymo laiką, nuo kurio ir turi būti skaičiuojamas senaties terminas. Pažymėtina, kad nusikalstamos veikos padarymo laikas yra aplinkybė, kuri privalomai nurodoma kaltinamajame akte (BPK 219 straipsnio 3 punktas). Pažymėtina ir tai, kad prokuroras kaltinamajame akte negali nurodyti būsimo trunkančios nusikalstamos veikos laiko. Vadovaujantis BPK 255 straipsnyje nustatytomis bylos nagrinėjimo ribomis, teismas juridiškai saistomas kaltinamajame akte nurodytomis nusikalstamos veikos aplinkybėmis, tarp jų ir nurodytu tokios veikos laiku. Nagrinėjamoje byloje kaltinamajame akte tiksliai nurodytas laikas, iki kurio truko nusikalstama veika, – 2009 m. kovo 26 d. Apeliacinės instancijos teismas, nutraukdamas bylą dėl senaties, nurodė, kad būtent nuo šio laiko ir turėjo būti skaičiuojamas senaties terminas. Konstatuotina, kad taip spręsdamas teismas įstatymo taikymo klaidos nepadarė*[34].

Analizuojant šias dvi, viena kitai prieštaraujančias, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylas, galima pastebėti, kad trunkamosios nusikalstamos veikos pabaiga Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laiko arba kaltinamojo akto priėmimo laiką[35], arba apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo momentą[36]. Abi šios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicijos yra kritikuotinos.

Visų pirma, jei trunkamosios veikos pabaigos laiku laikysime kaltinamojo akto priėmimo momentą, tai teismų praktikoje neretai atsiras gana paradoksalios situacijos (kaip ir atsitiko minėtos bylos atveju), kai asmuo, vis dar darantis nusikalstamą veiką (t. y. tyčia nusikalstamai nevykdantis pareigos), negalės būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties suėjimo. Be to, kalti-

32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-68/2009.

33 Nors tai byla, susijusi su BK 245 str. taikymu, akivaizdu, kad joje suformuluotos taisyklės dėl veikos baigtumo momento turėtų būti taikomos ir BK 146 str. atvejams, nes tai analogiškos veikos.

34 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-484/2012.

35 *Ibid.*

36 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-68/2009.

namuoju aktu nutraukus trunkamąją nusikalstamą veiką sukuriama tokia, gana keista, procesinė situacija, kai priimant kaltinamąjį aktą kartu asmeniui reikėtų įteikti ir naują pranešimą apie įtarimą. Tokiu būdu iš vienos nusikalstamos veikos, už kurią asmuo dar nėra nuteistas, galima dirbtinai padaryti kelias, dėl ko nepagrįstai pasunkėtų tokio asmens teisinė padėtis.

Jei trunkamosios veikos pabaigos laiku laikysime apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo momentą, tai ir vėl susidursime su gana įdomia situacija. Teismas, priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį, negalėtų nustatyti daromos veikos pabaigos momento, nes jis bus aiškus tik nuosprendžiui įsiteisėjus. Todėl neįmanomas ir tinkamas baudžiamosios atsakomybės individualizavimas, nes sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimus reikia atsižvelgti į visą asmens padarytą nusikalstamą veiką. Pripažinus, kad trunkamosios nusikalstamos veikos pabaiga yra apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimas, dalis (atsižvelgiant į apeliacinio proceso trukmę, gali susidaryti tokia situacija, kad net didžioji dalis) asmens daromos nusikalstamos veikos liktų neįvertinta apkaltinamuoju nuosprendžiu, kas prieštarautų teisingumo principui[37].

Sprendžiant šią problemą reikėtų pasirinkti tarpinį variantą ir trunkamosios nusikalstamos veikos pabaiga laikyti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo momentą. Tokia nuostata buvo išreikšta ir vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje, deja, nepateikiant platesnių šio sprendimo motyvų: „*nusikaltimas pagal BK 164 straipsnį* [...] *yra trunkamoji veika, kuri tęsiasi iki nuosprendžio priėmimo*“[38]. Atsižvelgiant į tai, kad asmuo turėtų būti laikomas teistu nuo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo momento[39] (žinoma, tik tada, jei apkaltinamasis nuosprendis įsiteisėja), manytina, kad tokiu atveju trunkamoji nusikalstama veika yra nutraukiama priimant apkaltinamąjį nuosprendį (t. y. kai asmuo valstybės vardu yra pasmerkiamas dėl pareigos nevykdymo), o ne jam įsiteisėjus. Be to, tokiu būdu būtų užtikrinama, kad visa asmens daroma nusikalstama veika būtų tinkamai įvertinta priimant apkaltinamąjį nuosprendį. Taip pat akivaizdu, kad teismas, nagrinėdamas bylą, galėtų įvertinti ir asmens galimybę veikti už tą laikotarpį, kuris ir nenurodytas kaltinamajame akte. Pasikeitus asmens turtinei padėčiai (t. y. dingus galimybei pagal teismo sprendimą materialiai išlaikyti vaiką) teisminio nagrinėjimo metu, tiek gynybos, tiek kaltinimo iniciatyva teismas galėtų šį faktą įvertinti. Natūralu, kad šis tarpinis problemos sprendimo būdas nėra tobulas baudžiamojo proceso aspektu, tačiau kiti anksčiau minėti sprendimai tiek baudžiamojo proceso, tiek baudžiamosios teisės prasme yra blogesni. Taigi siūloma rinktis mažesnę blogybę, pirmenybę suteikiant teisingam baudžiamosios teisės taikymui, baudžiamojo proceso sąskaita.

---

37 Girdenis, T. *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 36.

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-695/2007.

39 Detaliau apie teistumo pradžios nustatymo problematiką skaityti: Girdenis, T.*Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje, supra* note 40, p. 22–25; Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 433.

2. Alternatyvūs teisės instrumentai

2.1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 164 straipsnio paskirtis ir funkcija

Išanalizavus BK ir CK nuostatas nagrinėjamais klausimais darosi akivaizdu, kad tiek civilinė, tiek baudžiamoji teisė siekia to paties tikslo – užtikrinti vaikui materialinį aprūpinimą.

Baudžiamosios teisės paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų –pasireiškia per jos priemones, t. y. per bausmes[40]. Asmuo, tyčia vengiantis teikti vaikui materialinį išlaikymą, taip pažeisdamas vaiko teisę į sveiką vystymąsi, būtinų poreikių patenkinimą, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Tai reiškia, kad jam yra pritaikoma bausmė. Bausmė yra valstybės taikoma prievartos poveikio priemonė. Baudžiamojoje teisėje valstybės prievartos poveikio priemonės dažniausiai nukreipiamos į kaltininko asmenybę. Tuo tarpu civiliniuose teisiniuose santykiuose dažniausiai yra siekiama atkurti nukentėjusiojo asmens turtinę padėtį[41]. Atrodo BK 164 straipsnio normos taikymas turi užtikrinti vaiko teisę į materialinį išlaikymą. Tai reiškia, kad pritaikius baudžiamąjį įstatymą sudaromos palankesnės sąlygos užtikrinti saugumą baudžiamojo įstatymo vertybei. Tačiau ar iš tiesų taip yra?

BK 164 straipsnio sankcijoje nurodyta, kad asmuo *baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų*. Taikant normos sankciją, manytina, kad baudžiamasis įstatymas savo priemonėmis neužtikrina baudžiamojo įstatymo vertybės apsaugos. Priešingai – taip tik apsunkinama vertybės apsauga. Tikimasi, kad asmuo, vengiantis materialiai išlaikyti vaiką ir už tai nubaustas viešaisiais darbais, nenorės pakartotinai gauti tokios pat ar sunkesnės bausmės, todėl jis ims teikti vaikui būtiną materialinį išlaikymą. Kita vertus, jeigu asmuo bus nubaustas laisvės apribojimu arba areštu, o pakartotinai nusikalstamą veiką padaręs asmuo, tikėtina, jog gali būti nubaustas ir laisvės atėmimu[42], – tai tikrai neužtikrins vaiko teisių ir interesų, kadangi pati bausmė vienareikšmiškai atima galimybę teikti materialinį išlaikymą vaikui (įkalinimo įstaigoje užsidirbti lėšų, reikiamų vaiko išlaikymui, itin sunku). Vaikas konkrečiam laiko tarpui liktų be jam būtino materialinio išlaikymo.

BK 164 straipsnio norma labiau veikia bendrosios prevencijos prasme, kaip priemonė, atbaidanti asmenį nuo nusikalstamos veikos darymo. Todėl praktikoje asmenys renkasi baudžiamąjį persekiojimą pagal BK 164 straipsnį, kaip grasinančią-bauginančią priemonę, galinčią duoti rezultatų greičiau nei, tarkime, ilgas skolos išieškojimo pro-

---

40 Pranka, D. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 15.

41 Pranka, D., *supra note* 43, p. 15.

42 Tokie atvejai pasitaiko Lietuvos teismų praktikoje (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-68/2009).

cesas. Manytina, kad BK 164 straipsnio atveju nubaudimas, kaip vienas iš pagrindinių baudžiamosios teisės tikslų, neužtikrina įstatymo saugomos vertybės, todėl baudžiamoji teisė naudojama ne pagal paskirtį.

2.2. Institutai, užtikrinantys vaiko interesus, teismo sprendimo nevykdymo atveju

Nereti atvejai, kai yra apsunkintas arba visiškai neįmanomas vaikų išlaikymo išieškojimas. Tai lemia įvairios priežastys. Tokios priežastys gali būti objektyvios – sunki materialinė padėtis, nedarbingumas, sunki išlaikytojo sveikatos būklė ir pan. Tokiais atvejais asmuo nėra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog: „*Atsakomybėn pagal BK 164 straipsnį asmuo negali būti traukiamas tik tuo atveju, kai yra nustatoma, kad pareiga išlaikyti vaiką nėra vykdoma dėl svarbių priežasčių.*“[43] Svarbiomis priežastimis derėtų laikyti priverstinę bedarbystę, nedarbą dėl ligos, sunkią finansinę padėtį, įkalinimą ir pan. Tai iliustruoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kurioje buvo nustatyta, kad: „*A. G. nereguliariai mokėjo alimentus dėl sunkios finansinės padėties – nepakankamo uždarbio, papildomų išlaidų dėl žmonos ligos, skolų.*“[44]

Deja, vis daugėja atvejų, kai išlaikymo išieškojimas tampa neįmanomas dėl tyčinio vengimo teikti vaikui išlaikymą: slapstymasis, nuolatinis darboviečių ir gyvenamosios vietos keitimas, išvykimas į užsienį ir pan. Terminą „vengimas“ derėtų suprasti kaip situaciją, kai asmuo turi turto ar lėšų, tačiau tyčia neteikia išlaikymo vaikui, tyčia nedirba ar dirba nelegaliai, simuliuoja ligą, slepia savo pajamas, jas iššvaisto, panaudoja kitur nevykdydamas teismo sprendimo[45]. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pažymima, kad „*tėvams į sunkią turtinę padėtį patekus dėl savo nerūpestingo elgesio (nuolatinio girtavimo, turto išvaistymo), jie negali remtis susidariusia sunkia turtine padėtimi, prašydami mažesnio išlaikymo dydžio nustatymo*“[46]. Analogiškas vertinimas turėtų būti taikomas ir tais atvejais, kai asmuo teisinasi neturintis galimybės išlaikyti vaiką nurodytais būdais, nors realiai jis negebėjo to padaryti dėl savo nerūpestingo elgesio.

Vykdymo procesas (antstoliai)[47]. Siekiant užtikrinti vaiko materialinį išlaikymą, teismo sprendimo materialiai išlaikyti vaiką nevykdymo atvejais ikiteisminio tyrimo alternatyva gali būti kreipimasis į antstolius dėl priteisto išlaikymo priverstinio išieškojimo. Prieš kreipiantis į antstolį, teismui pateikiamas prašymas dėl vykdomojo rašto išdavimo, kurio pagrindu antstolis pradeda vykdomąją bylą. Antstolis turi plačius įgaliojimus, galinčius padėti užtikrinti vaiko materialinį interesą, – išieškojimą nukreipia į

43 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje. Nr. 2K-124/2008.

44 *Ibid.*

45 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis, *supra* note 5, p.226.

46 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004.

47 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340. XL skyrius.

vengiančio teikti išlaikymą asmens sąskaitas, turtą. Tokie suvaržymai kelia daug nepatogumų, kurie paskatina asmenį teikti vaikui materialinį išlaikymą.

Garantinio ir vaikų išlaikymo fondas. Tais atvejais, kai antstoliui nepavyksta priverstinėmis priemonėmis įvykdyti teismo sprendimo, šis išduoda pažymą, patvirtinančią, jog vaikas negauna viso arba dalies jam priklausančio išlaikymo. Ši pažyma suteikia teisę kreiptis į Vaikų išlaikymo fondą[48], kurį sudaro valstybės piniginės lėšos. Šis fondas moka išmokas[49] vaikams, kurie pagal teismo sprendimą arba pagal teismo patvirtintą vaiko išlaikymo sutartį negauna viso arba dalies išlaikymo, priteisto iš vaiko tėvų. Atkreiptinas dėmesys, jog teisę į Vaikų išlaikymo fondo išmokas turi vaikai, kurie negauna periodinėmis išmokomis kas mėnesį mokamo nustatyto išlaikymo arba gauna tik dalį tokio išlaikymo sumos. Toks vaiko išlaikymo įgyvendinimas – dar viena alternatyva ikiteisminiam tyrimui pagal BK 164 straipsnį. Tai instrumentas, galintis užtikrinti materialinį vaiko išlaikymą netaikant baudžiamosios atsakomybės ir taip nesukuriant nusikaltėlio. Teismo sprendimą vykdyti vengiantis asmuo neišvengia teisingumo, kadangi neišmokėta išlaikymo dalis iš skolininko bus išieškoma kaip jo skola vaikams, o fondo išmokėtos išmokos traktuojamos kaip vengiančio teikti išlaikymą vaikui skola valstybei, priskaičiuojant 5 procentus metinių palūkanų[50]. Skola valstybei išieškoma visą skolininko gyvenimą. Pažymėtina, kad net ir gaunant fondo išmokas, antstoliai tęsia lėšų išieškojimą, kas savaime geriau užtikrina pažeistas vaiko teises ir interesus. Todėl šie instrumentai savaime naudojami kartu ir sudaro alternatyvą baudžiamosios normos taikymui.

Baudžiamosios teisės doktrinoje pripažįstama, kad esant galimybei pažeistas teises ir interesus apginti naudojantis kitomis teisės šakomis, baudžiamoji teisė turėtų būti taikoma tik kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*), ginanti visuomenę nuo įvairių teisės tvarkos pažeidimų[51]. Akivaizdu, kad alternatyvių instrumentų naudojimas turėtų būti prioritetinis teisių gynimo būdas. Kita vertus, įstatymų leidėjas palieka galimybę asmeniui kreiptis dėl baudžiamojo proceso inicijavimo. Juolab kad baudžiamojo proceso inicijavimas neretai priverčia asmenis pradėti teikti materialinį išlaikymą vaikui, o kartu atlieka ir bendrosios prevencijos funkcijas. Taigi, tik balansas tarp alternatyvių įrankių išnaudojimo ir atgrasymo baudžiamąja teise gali vesti prie maksimalaus vaiko interesų užtikrinimo.

Išvados ir siūlymai

1. Būtina baudžiamosios atsakomybės kilimo sąlyga yra teismo sprendimas. Baudžiamoji atsakomybė turėtų būti taikoma tik įsiteisėjus civilinėje byloje teismo priimtam sprendimui.

---

48 Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 144-5464. 2 str. 7 d.

49 *Ibid.*, 2 str. 8 d.

50 *Ibid*., 11 str.

51 Fedosiukas, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir praktika. *Jurisprudencija*. 2012, 19(2): 715.

2. BK 164 straipsnis yra specialioji norma BK 245 straipsnio atžvilgiu, taikoma asmenims, vengiantiems pagal teismo sprendimą išlaikyti vaikus, tačiau ji neturėtų būti taikoma tais atvejais, kai vengiama pareigos pagal teismo sprendimą išlaikyti pilnametystės sulaukusį vaiką.

3. Tais atvejais, kai, net ir pradėjus baudžiamąjį persekiojimą, asmuo vis vien nenutraukia savo nusikalstamo neveikimo ir toliau nevykdo pareigos pagal BK 164 straipsnį, šią trunkamąją nusikalstamą veiką turėtų nutraukti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimas. Tolesnis pareigos nevykdymas turėtų būti vertinamas kaip nauja nusikalstama veika.

4. Prieš inicijuojant baudžiamąjį persekiojimą pagal BK 164 straipsnį derėtų išnaudoti alternatyvias pažeistų teisių ir interesų užtikrinimo priemones – vykdymo procesą ir Garantinio vaikų išlaikymo fondo mokamas išmokas, taip įgyvendinant *ultima ratio* principą.

5. Siūlytina BK 164 straipsnio dispoziciją koreguoti išdėstant ją taip:

„*Tas, kas vengė pareigos pagal teismo sprendimą kas mėnesį mokėti periodines išmokas vaikui, sumokėti konkrečią pinigų sumą vaikui arba priteisiant vaikui tam tikrą turtą*, *baudžiamas* [...].“

Literatūra

Abramavičius, A.; Baranskaitė, A.; Čepas, A., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Vilnius: Registrų centras, 2009.

Chernenko, T. G. *Mnozhestvennost prestuplenij po Rossijskomu ugolovnomu pravu. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Multiple Offenses in Russian Criminal Law. Dissertation of Candidate of Law Science]. Kemerovo, 2001.

Fedosiukas, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir praktika. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (2).

Girdenis, T. *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

Kalinina, T. A. *Formy i vidy edinogo prestuplenija i otgranichenie ikh ot mnozhestvennosti prestuplenij. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Types and Forms of a Single Offense and Its Distinction from Multiple Offenses. Dissertation of Candidate of Law Science]. Moskva, 2005.

Kargman, W. Stepchild support obligations of stepparents. *Family relations*. 1983, 32 (2).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2008.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2004.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65/2007.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-695/ 2007.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291/2008.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. va-

sario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-68/2009.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-484/2012.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 1968.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 144-5464.

Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2002.

Mikelėnas, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.

Mikelėnas, V.; Kaserauskas, Š.; Smirnovienė, Z., *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.

Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius: Justitia, 2008.

Pranka, D. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

Saninskij, R. A. *Teoretiko-zakonodatelnye i pravoprimenitelnye aspekty mnozhestvennosti prestuplenij. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Theoretical Legislative and Law Enforcement Aspects of Multiple Offenses. Dissertation of Candidate of Law Science]. Sankt-Peterburg, 2004.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 601501.

Vasileva, E. G. *Formy mnozhestvennosti prestuplenij po deistvujushhemu ugolovnomu zakonodatelstvu. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Forms of Multiple Offenses in Current Criminal Legislation. Dissertation of Candidate of Law Science]. Stavropol, 2005.

Stanislovas Vitkevičius, S. P. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006.

Žalnieriūnas, L. *Nusikalstamų veikų vaikui ir šeimai kvalifikavimo teorinės ir praktinės problemos*. Magistro baigiamasis darbas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos akademinių bibliotekų tinklas, 2010 [žiūrėta 2013-03-11]. <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110124_131528-17903/DS.005.0.01.ETD>.

PROBLEMATIC QUALIFICATION ASPECTS OF THE AVOIDANCE TO MAINTAIN A CHILD AND ALTERNATIVE WAYS OF CHILD MAINTENANCE

Linas Žalnieriūnas, Tomas Girdenis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article analyzes one of the fundamental rights – the right to maintenance, which proper implementation ensures normal development of the child. This right matches with the duty of parents to maintain their minor children. Paragraph 6 of Article 38 of*

the Constitution of the Republic of Lithuania states that parents have a duty to educate their children to be honest people and loyal citizens, supporting them until adulthood. The obligation to maintain children is established in the first 3.192 Article paragraph of the Civil Code of the Republic of Lithuania, and the responsibility for avoiding to maintain a child is provided in Article 164 of the Criminal Code. The article discusses the fact that the analysis of criminal law rate is not precise enough. Article 164 of the Criminal Code does not match with the child maintenance methods specified in the CC Article 3.196 paragraph 1. Since criminal liability is only for judgment in default in civil cases, a person shall only be liable for breaking the right to maintain a child, provided in the CC 3.196 paragraph 1.

This article deeply analyzes the problematic qualification aspects of the avoidance to maintain a child. Some alternative ways of child maintenance are mentioned, as can be chosen from other law instruments (bailiffs, Guarantee child support fund) and it leads to the ultima ratio principle. On the other hand, it is not required to seek alternative remedies for affected interests, and it is possible to initiate a pre-trial investigation. Therefore, this article seeks to identify specific civil and criminal law rules delimitation.

Avoidance of child maintenance is an ongoing crime. The main problem in legal practice is to determine an end of this ongoing criminal conduct. The practice of the Supreme Court of Lithuania is not unanimous. In some cases, the end of this ongoing conduct is considered to be a moment when the past judgment has entered into force, in other cases – the moment of indictment. These positions are criticized by many authors and it is suggested to follow the Supreme Court's practice, according to which the moment when a judgment of conviction for the criminal act is passed should be considered as an end of an ongoing criminal conduct.

Keywords: *criminal law, child, family, qualification, crimes and misdemeanors against child and family, children's rights, evasion of a child's maintenance, ongoing offense, end of offense.*

Linas Žalnieriūnas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, nusikalstamos veikos vaikui ir šeimai, priežastinis ryšys baudžiamojoje teisėje.

Linas Žalnieriūnas, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Criminal Procedure, Lecturer. Research interests: criminal law, crimes and misdemeanors against child and family; causation in criminal law.

Tomas Girdenis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto lektorius, socialinių mokslų (teisė) daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, nusikalstamų veikų daugetas.

Tomas Girdenis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Criminal Procedure, Lecturer, Doctor of Social Sciences (Law). Research interests: criminal law, multiple offenses.